

zijn brieven uit de jaren 1825-1832 een schat aan informatie over auteurstarieven, de status van genres en onderhandelingsstrategieën bevatten.

De bijdrage van Marleen de Vries springt er wat mij betreft uit, omdat zij zich niet beperkt tot één auteur of tekst, maar een meer algemeen fenomeen uit de achttiende-eeuwse literatuur aan de kaak stelt: de gevoelige man. Op speelse wijze plaatst De Vries vraagtekens bij onderzoekers die op basis van de opkomst van de sentimentele literatuur hebben geconcludeerd dat er een nieuw gedragsmodel voor mannen ontstond. De man zou zijn 'machomasker' hebben laten vallen; de maatschappij zou meer waardering zijn gaan tonen voor mannen die hun tranen de vrije loop lieten. Te gemakkelijk, zo stelt De Vries, worden de papieren tranen vertaald naar de buitenliteraire praktijk. Immers, de emotionele man is al zo oud als de literatuur zelf. Onderwerpen als liefde en de dood hebben altijd al voor veel tranen en emoties gezorgd. Het sentimentalisme moet dan ook vooral beschouwd worden als een literair experiment met taal, vorm en typografie en niet zozeer als een signaal dat de grenzen tussen mannelijkheid en vrouwelijkheid aan het vervagen waren. Het tegendeel lijkt eerder waar: de output aan emotionele literatuur aan het einde van de achttiende eeuw zou wel eens eerder het gevolg kunnen zijn van een toenemende rationaliteit dan emotionaliteit, aldus De Vries.

Opmerkelijk genoeg is De Vries de enige auteur uit de bundel die meerdere canonieke auteurs in haar betoog betreft: Van Effen, Poot, Bellamy, Post en Feith. Ze bewijst daarmee dat behalve over al die excentrieke eenlingen die de achttiende eeuw rijk was, ook over dergelijke auteurs een swingend verhaal geschreven kan worden. Dit soort onderhoudende bijdragen over de meer 'gevestigde' literatuur zijn, met het oog op de huidige generatie studenten, meer dan welkom.

Jan Konst suggereerde enkele jaren geleden in een bespreking van Hanous verzamelde werk dat de tijd wellicht rijp is voor een synthetiserende monografie over de Nederlandse verlichting en de literatuur van de achttiende eeuw (in *TNTL* 118 (2002), 110-114). De inspirerende verkenningen van Hanou en de zijnen vormen uiteraard belangrijke bouwstenen voor een dergelijke werk. Ze laten zien dat het om een wervelend tijdvak gaat vol oproerkraaiers en buitenissige schrijvers. Toch zou ik wat vaker canonieke auteurs tot leven gewekt willen zien in de verfrissende stijl waarop De Vries dat doet. Ik wacht dan ook met spanning op het vierde deel van de Nederlandse literatuurgeschiedenis van Joost Kloek over deze periode. Het draagt de voorlo-

pige titel *Twee overziden*. Ongetwijfeld verwijst hij daarmee naar de beroemde dichtregels van Nijhoff: 'Twee overziden die elkaar vroeger schenen te vermijden, worden weer bureu'. Vermoedelijk doelt hij op de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden die beide aan bod zullen komen. Hopelijk houdt deze titel ook een belofte voor de toekomst in, waarin die ene (gecanoniseerde) en die andere (tegendraadse) achttiende eeuw elkaar wat vaker de hand zullen reiken.

Lotte Jensen

Goffe Jensma, *Het Oera Linda-boek. Facsimile, transcriptie, vertaling, bezorgd door*-. Hilversum: Verloren, 2006 (Fryske Akademy 998; Iduna-rige 10). – 447 pp. ISBN 90-6550-841-4.

Geen andere vervalsing uit de geschiedenis van de literatuur in Nederland heeft de gemoederen zo lang en intensief bezig gehouden als het Oera Linda-boek en geen andere historicus heeft zoveel bijgedragen aan de contextualisering en ontsluiting van deze mystificatie als Goffe Jensma (werkzaam bij de *Fryske Akademy*), nu met een prachtig uitgevoerde en geïllustreerde facsimile, transcriptie en vertaling van handschrift en tekst. De editie volgt op Jensma's proefschrift, *De gemaskerde god. François HaverSchmidt en het Oera Linda-boek* (Zutphen, 2004), waarin Jensma beargumenteert dat het Oera Linda-boek een geesteskind was van de Friese predikant en schrijver François HaverSchmidt (1835-1894), en naar buiten werd gebracht met behulp van de neerlandicus Eelco Verwijs (1830-1880) en de Helderse scheepstimmerbaas Cornelis over de Linden (1811-1874).

In zijn 'inleiding' (pag. 9-53) geeft Jensma een informatieve beschrijving van de lotgevallen van het Oera Linda-boek en van zijn visie op de religieuze en historiografische context van het geschrift. In 1867 benaderde de Harlinger onderwijzer Jan Frederik Jansen de bibliothecharis van het Fries Genootschap – dat was Eelco Verwijs – met het verzoek om licht te werpen op een duister handschrift op vergeeld papier, in een tot dan toe onbekende hand, afkomstig uit de familie van Over de Linden. Het was geschreven in een taal die veel op Oudfries leek. In dezelfde vergadering waarin het Fries Genootschap, na drie jaar van aarzelen, een oordeel over het handschrift trachtte te vellen (het bleek uiteindelijk de moeite van het vertalen niet waard), kwam het in handen van de Leeuwarder classicus Jan Gerhardus Ottema (1804-1879), die er geheel voor door de knieën ging. Ottema ontdekte in het hand-

schrift een wereld die, naar hij stellig meende, tot dan toe onbekend was gebleven: in proto-Oudfries beschreef het Oera Linda-boek de oorsprongsgeschiedenis van de Friezen: zij waren afkomstig van de oermoeder, Freya, en hadden zich, onder leiding van volksmoeders en burchtmaagden, ontwikkeld tot een beschaving met verheven religieuze en democratische principes. Ottema's bevlogene editie volgde in 1872, de ontmaskering van het handschrift als een vervalsing, door de Groninger filoloog Beckering Vinckers, in 1876.

Jensma's inleiding laat zien dat bewonderaars van het Oera Linda-boek nog lang nadien hebben geprobeerd om de echtheid ervan aan te tonen. De Duitse vertaling van Herman Wirth, gepubliceerd in 1933, bracht nieuwe populariteit in Nazi-Duitsland, hoewel er ook toen een storm van tegenargumenten opstak. Ook J. Overwijn (door Jensma betiteld als een 'proto-New Ager') die het Oera Linda-boek in 1941 uitgaf, geloofde in de echtheid ervan; zijn lezingen voor de Keltto-Germaanse studiekering Yggdrasil haalden in het voorjaar van 1941 de landelijke pers. En na de Tweede Wereldoorlog zagen New Agers brood in het boek. Ruimhartig wordt aandacht geschonken aan The Daughters of Freya, een groep van jonge vrouwen die, gekleed in witte tennisjurkjes, een ascetisch leven zouden leiden in Australië, en dit alles geïnspireerd door het Oera Linda-boek. Helaas werkt het op pagina 14 vermelde webadres niet. Ondanks alle goedgelovigen zou niet de meer dan vierduizend jaar oude Friese geschiedenis, maar de vraag wie er achter deze 'mystificatie' zaten, de werkelijke mythe van het Oera Linda-boek blijken te zijn. Deze kwam in het begin van de twintigste eeuw weer in de belangstelling door de arts en Frieslandkenner Johan Winkler, die in 1870 het Oera Linda-boek voor het Fries Genootschap had onderzocht, en bij datzelfde genootschap een kistje met documenten had achtergelaten, met de instructie dat die pas na zijn dood mochten worden gelezen. Uit de documenten bleek dat HaverSchmidt de *actor intellectualis* van het Oera Linda-boek was geweest en dat hij was geholpen door Verwijs en Over de Linden. Hoewel deze these in 1927 werd weersproken door M. de Jong Hzn (*Het Geheim van het Oera-Linda Boek*), laat Jensma's reconstructie zien dat Winkler gelijk had.

HaverSchmidt schreef het verhaal waarschijnlijk toen hij dominee was in het Friese Foudgum. Enerzijds was hij geïnspireerd door de romantische traditie in de Friese geschiedschrijving, waarin, volgens pseudo-kronieken zoals die van Oeko Scharlensis (1597), de Friezen in verband

werden gebracht met Friso, een officier uit het leger van Alexander de Grote. Anderzijds probeerde HaverSchmidt op allegorische wijze de religieuze spanningen in de negentiende eeuw tussen orthodoxen en modernisten in de Nederlands Hervormde Kerk in het verhaal te verwerken. Jensma laat zien hoe namen en situaties in het Oera Linda-boek kunnen worden geïnterpreteerd als aspecten van de richtingstrijd: de *fryas bern* (kinderen van Frya) staan voor de 'vrijzinnigen', terwijl in de naam van de *finnen* (in het Oera Linda-boek de kinderen van de oermoeder *Finda*) 'fijnen' kan worden gelezen, een negentiende-eeuwse benaming van de Orthodoxen. Het Oera Linda-boek is dus een knappe verweving van een romantische geschiedvervalsing en een allegorische spiegel van negentiende-eeuwse polemieken.

Na het voorwoord brengt Jensma in plusminus 380 bladzijden de editie van het Oera Linda-boek. Op elke twee tegenover elkaar liggende bladzijden staan achtereenvolgens een facsimile, een bladzijde uit het handschrift op 25% van de ware grootte, een transcriptie, correcties van de auteur, redacteur en editeur, een verantwoording van de vertaling (m.n. bronnen voor Oudfriese woorden), tekstverklaringen, de paginering in de editie van Ottema (1872), en een Nederlandse vertaling. Om deze opzet mogelijk te maken is het boek uitgevoerd in 'landscape', wat het zeer overzichtelijk maakt, maar ook wel wat veel ruimte op de pagina's onbedrukt laat.

De transcriptie doet recht aan het schrift van het Oera Linda-boek, waarin elke letter past in een figuur van een wiel met zes spaken. Elk van de 37 in het Oera Linda-boek gebruikte tekens wordt weergegeven door een Romeinse hoofdletter, of een combinatie van twee, al of niet met een accent, voor zaken zoals umlaut en lengte. De exacte weergave van de bladspiegel in de transcriptie maakt het, ook voor een leek, gemakkelijk om het handschrift te lezen. De correcties van de auteur en editeur tonen de fouten die er in de loop van het schrijfproces werden gemaakt, en laten zien hoe aan de tekst is gesleuteld, met name om het Oudfriese karakter van de taal te versterken.

De vertaling komt voort uit de oorspronkelijke woord-voor-woord vertaling die Jensma, zoals hij stelt, voor zijn promotieonderzoek maakte. De stijl is levendig en doet denken aan spreektaal; de gebruikte woorden en combinaties stellen de lezer zo nu en dan voor een verrassing en/of een filologische uitdaging, met name omdat Jensma zich bewust laat leiden door de taal van het Oera Linda-boek zelf. Zo heeft hij, bij voorbeeld, de enclitische pronomina die de auteur, vanuit het

Oudfries, in zijn taal (het 'Oera Linda-boekees') had verwerkt, weergegeven in combinaties zoals 'zodra-ie', 'had-ie', waarbij hij WILDER soms als 'wilde-ie' en dan weer als 'wilde-n-ie' vertaalt (315). Ook het vocabulair ruikt soms naar het Oera Linda-boekees. Woorden zoals 'tuilen' (75), 'loops-tromen' (171), 'gloppen' (299), 'grasvallig' (301) en 'wringwrede' (341) zijn niet-alledaagse frisismen, dialectwoorden of neologismen.

Jensma's commentaar in de verantwoording bij de vertaling verklaart veel over dit soort woorden, maar laat ook vragen open. Zo vinden we de Nederlandse (?) vertaling 'heengebrüt', een verleden deelwoord, voor HINNE BRID (151), 'weggebrüt' voor WÊL.BRID (167) maar ook voor WÊL.BRIT (207). Tevens vinden we 'weggebrütten' voor BRITNE (433) en, attributief gebruikt, 'weggebrüide' voor WÊI BRITNE (385). Dit laatste woord wordt ook zelfstandig gebruikt als de naam voor de inwoners van Britannië. Jensma stelt hier dat '[d]e naam Britannië wordt [...] afgeleid van *Nfr* [Nieuwfries] 'brüie' ['slaan, gooien, vallen, snel weggaan'], dat van een eigen Oera Linda-boekees deelwoord 'brüt' is voorzien. De vertaling als Britannië betekent dus ook 'land van de heengegane'. De verandering van BRID naar BRIT blijft echter onverklaard. Ontleende de Oera Linda-auteur zijn informatie wellicht aan deel II van Lambert ten Kates *Aenleiding tot de kennis van het verhevene deel der Nederduitsche sprake* (1723), waar Ten Kate op pagina 609 Oudengels *bryttas* afleidt van *brytan* 'breken, afscheuren' en ook wijst op het Keltische *briðh* dat hij verklaart als 'beschildert'? Zowel het afscheiden als het beschilderen komen in de Oera Linda-passage over de Britten terug.

Dit soort taalhistorische en etymologische vragen nodigen de lezer uit tot een nadere vergelijking van Jensma's vertaling met het Oera Linda-boekees, en wellicht tot nadere studie van het Oera Linda-boekees zelf. Want wat is het doel van een dergelijke editie, waarin facsimile, diplomatische transcriptie en tekstkritisch notenapparaat de helft van het boek vormen? Slechts weinig 'echte' middeleeuwse teksten worden zo luxe uitgegeven (i.e. met het gehele handschrift in facsimile), terwijl de handschriften van negentiende-eeuwse meesterwerken vaak alleen in het Letterkundig Museum te zien zijn. In zijn voorwoord stelt Jensma dat 'het Oera Linda-boek [...] moet worden gelezen en kan worden genomen als een negentiende-eeuwse literaire tekst' (7), en wijst hij op het grote belang van de 'experimentele vorm' (8). Hoewel Jensma vooral, en overigens zeer terecht, wijst op het Oera Linda-boek als literair experiment, is het daarnaast ook een filologisch/taalkundig experiment, en één

dat voor Nederland uniek is. Juist daarin ligt mijns inziens een belangrijke rechtvaardiging voor de huidige editie, waarin de oorspronkelijke tekst en de ingrepen van auteur en redacteur zo uitputtend worden gepresenteerd. En dat brengt ons terug bij het Oera Linda-boekees. Zoals Jensma schrijft is het een mengeling van Oudfries en Nederlandse woorden die zijn gevormd om een 'Oudfries profiel' te creëren; de auteur heeft niet geprobeerd om werkelijk Oudfries te schrijven. En hoewel het met humor is gedaan (de vermeende auteurs bulderden soms van het lachen [50]), is het ook een knap staaltje van spelen met filologie en met talen, waarbij de auteurs een grote belesenheid aan de dag leggen.

Zelfs met al het prachtige werk van Goffe Jensma is het Oera Linda-boek nog geen gesloten boek, maar Jensma's editie vult een lacune op in de beschikbaarheid van onmisbare kennis over het Oera Linda-boek en de kring van geleerden en geletterden waarin het tot stand is gekomen. Deze zeer aangename editie biedt de mogelijkheid om het Oera Linda-boek van binnenuit te ontdekken en is daarom een 'must' voor elke serieuze Oera Linda-adept.

Kees Dekker

Jan Oosterholt, *De bril van Tachtig. Het beeld van de 19^e-eeuwse Nederlandse dichtkunst*. [Amsterdam: Stichting Amsterdamse Historische Reeks, 2005] (Amsterdamse Historische Reeks, kleine serie, dl. 45). – IX+266 pp. ISBN 90-7394-127-X.

Het Tachtiger schoonheidsideaal is er debet aan dat we nooit meer onbevooroordeeld kunnen navoelen wat men in de negentiende eeuw waardeerde in eigentijdse dichters, zo denken de meeste hedendaagse literatuurhistorici. Deze eensgezindheid over de invloed van Tachtig op de canonvorming vormde voor Jan Oosterholt aanleiding de Tachtigerbril aan een systematisch onderzoek te onderwerpen. Hij gebruikt daarvoor het begrip orkestratie – een begrip uit de 'Tilburgse' institutionele benadering. Dat houdt in, dat kunstkenner hun oordelen op elkaar lijken af te stemmen alsof er een 'onzichtbare partituur' gevolgd wordt. De vraag is dus in hoeverre de Tachtigers Kloos en Verwey een orkestratieproces in gang gezet hebben dat erin resulteerde dat hun beeld van de negentiende-eeuwse dichtkunst voor 1880 werd overgenomen door latere schrijvers van literatuurgeschiedenissen. Van Kloos en Verwey heeft Oosterholt het kritische werk tot 1915 systematisch doorzocht en Huet heeft hij gekozen om de vraagstelling te ijken,